

Trobada de Corals del Mataranya

El Castell de Vall-de-roures es quedà petit per acollir els grups corals de la comarca, els quals mostraren un gran nivell.

Reunió d'alcaldes a Flix

Representants de localitats properes a l'Aiguabarreig van conèixer de primera mà les actuacions en aquest espai natural.

Èxit dels Parcs Infantils a la Llitera

Diversos grups d'animació van alegrar aquest dies de Nadal la canalla de Binèfar, el Torrió i Tamarit.

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

300 PTA • 1,80 €

Any 2 • núm. 3 • La Franja, gener de 2001

ESTUDI SOBRE LA SALUT AL BAIX CINCA

Fraga necessita un Centre d'Urgències

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya
C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52
A/e: associacio@matarranya.com
Consells Locals de la Franja
Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Francesc Blanc, Josep Galán, Hipòlit Solé

COL-LABORADORS:

D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, M. Blanc, J. Boix, D. Borbón, V. Borbón, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carrégal, J. Casas, C. Castañ, A. Castellnou, G. Chacón, J.A. Chauvell, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Esplugas, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galán, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larrégoia, J.M. Latorre, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret J. Monclús, H. Moret, A. Orús, J. Pallarol, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. Sanmartín, C. Sancho, J.L. Seira, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, I. Zapater.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL:

TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda
Estanc Conchita
Benavarri
Comercial Josefina Santamaria
Calaceit
Papereria Abàs
El Torricó
Llibreria Pilarín
Fraga
Llibreria Badia, Estanc Bollic,
Llibreria Cabrera
Lleida
Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
Papereria González
Saidí
Llibreria Panadés
Saragossa
Kiosko Hermanos Vidal
Tamarit
Estanc Patrito
Vall-de-roures
Llibreria Serret

Nou segle, nous reptes

Som una publicació jove i, tanmateix, ens correspon actuar d'acord amb els temps, uns temps prenyats de grans pertorbacions, segurament com ha estat sempre, que ens demanen una preparació adequada. I no es tracta de fer bijuteria barata amb la cosa frívola del nou segle que ens arriba – esperem que no ens caiga al damunt –, sinó de mostrar-se amatents davant les situacions noves i les que tenim pendents que s'arrossegueu i, en la mesura que siga possible, presentar les cartes pertinents per a cada contingència.

A casa nostra entenem que allò de més important que encara es troba a la sala d'espera és la desitjada *Llei de llengües*. De fet, com si de l'ecografia d'una panxa prenyada (tornem-hi!) es tractés, i ja hi haguéssim vist *la cosa*, nosaltres ja li hem buscat el nom, sens dubte per la il·lusió que ens fa la futura criatura, per a la qual ja hem preparat tot un recorregut i unes feines per a la seua vida que volem llarga i amb una crescuda molt determinada: que oficialitze la llengua pròpia de les nostres terres i que, en funció d'aquesta definició, així que es vaja fent gran que adquirisca tot allò que s'entén d'una llengua adulta, és a dir, un ús normal en tots els àmbits, a l'escola, a l'administració, als mitjans de comunicació, a la vida pública, en contacte lliure amb els usuaris de la mateixa llengua dels altres territoris catalans, etc. Adulta, però, sense adulteracions estranyes i sense perversions, que és com pareix que ens volen veure aquests grups defensors no se sap ben bé de què; ens referim als pèrfids inventors de llengües i ortografies estranyes que no defensen res sinó que només ataquen d'una manera barroera les aspiracions racionals de gent amb una parla maltractada al llarg de la història i que ara, des de fa anys, maldem per assolir uns nivells de dignitat d'acord amb els paràmetres que exigeixen els temps. La criatura, la Llei, no hauria de tardar massa a eixir, de fet el mateix president Marcel·lí Iglésias ha manifestat l'acord d'*atacar-la* prompte a les Corts aragoneses, volem dir després de l'*impasse* que han suposat aquests primers quasi dos anys de mandat.

Els temps pròxims han de viure esdeveniments importants que afectaran bona part de l'Estat i, sobretot, l'Aragó, Catalunya i el País Valencià, ens referim a l'aigua i el denominat Pla Hidro-

lògic Nacional. A l'Aragó, des del primer moment, les reaccions han estat contundents i multitudinàries contra el Pla perquè s'entén com una agressió per a les seues terres assedegades que, des dels plans elaborats ja durant la II República Espanyola, esperen altres solucions que mai no han arribat. En aquest apartat, que ben segur ha de tractar la nostra revista, caldrà estar alerta per saber veure-hi quins són els interessos que s'hi juguen i, alhora, saber discernir les coses i no caure en demagògies que puguen provocar enfrontaments entre territoris, tal com ha ocorregut els últims temps, quan s'ha tractat la problemàtica d'una manera excessivament simplista i tendenciosa.

En la qüestió de la futura llei de llengües, i en la previsible polèmica que ha de recrear el Pla Hidrològic, les nostres associacions han de saber estar a l'alçada que se'ns suposa –*Temps de Franja*, s'hi ha d'incloure, per definició. Per això, amb l'arribada de l'any, i de tantes coses, aquesta editorial vol recordar que vénen temps que demanaran molta atenció, molta preparació i molta predisposició per treballar per tot allò que ho demane o per respondre a tot allò que puga interferir en els interessos de la gent de les nostres terres.

Els temps a venir caldrà estar preparats per conèixer amb un pujal de situacions noves o no tan noves que ens tocan a tots, directament o indirecta i davant les quals ens haurem d'anar preparant i donant respostes. Apuntem-ne unes poques: la presència aclaparadora de les noves tecnologies, quan encara hi ha bosses enormes d'analfabetisme; la cursa del neoliberalisme econòmic amb l'engrandiment dels grans desnivells entre el nord i el sud, entre tots els nords i tots els suds presents arreu; la tan repetida i inevitable multiculturalitat que presidirà la vida futura de l'occident europeu i, per tant, la nostra... I això en el món mundial, mentre nosaltres aquí hi haurem de conèixer i, simultàniament haurem d'anar donant forma a allò que des de l'est s'ha convingut en dir *Franja de Ponent* que, certament, és un invent, però que és un invent necessari a fi que la nostra gent se senta culturalment còmoda en un món on aquestes coses de la cultura i de les llengües ara, diuen, que no tenen gaire eixida, però que per nosaltres, ben segur, és la nostra eixida cap a un futur digne i responsable amb tot allò que ens defineix. Que l'odissea del segle XXI ens siga propícia.

s u m a r i

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Joaquín Llop Ràfales,
alcalde de Nonasp

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes

Estudi sobre la salut al Baix Cinca
Diagnòstic: Greu

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió

El problema de la Clamor

salutació del director

La salut física i mental dels ciutadans i la necessària assistència sanitària per als qui no gaudeixen d'aquest benestar formen part d'uns dels essencials drets humans que tot el món hauria de tindre. Però, fins i tot dins de les societats més avançades amb

una xarxa sanitària pública prou estesa com la nostra, hi ha diferències a l'hora de rebre una atenció primària, urgent o hospitalària, entre els qui viuen en pobles petits allunyats o mal comunicats dels grans nuclis urbans, i els qui resideixen en les grans ciutats.

El cas de Fraga és un clar exemple d'una cap de comarca que podria donar als 25.000 habitants del seu entorn uns serveis sanitaris millors. Segons el diagnòstic encarregat per l'Ajuntament fragatí caldria un Centre Comarcal d'Urgències permanent, i en condicions, així com una UVI mòbil i algunes especialitats mèdiques més, per no haver de dependre tant dels grans hospitals.

Ara bé, si en alguna cosa les fronteres polítiques i administratives es mostren més clarament absurdes és en el tema sanitari. El conveni entre l'Insalud i l'Hospital Arnau Vilanova de Lleida s'ha de mantenir i reforçar per què aquest centre continue estant a l'abast dels pacients de la Franja i que aquests no hagen d'anar, si no ho volen, a l'Hospital Comarcal de Barbastro.

Mário Sasot Escuer

cartes dels lectors

Felicitats

Benvolgut senyor,

Sóc soci de l'Associació Cultural del Matarranya i seguidor entusiasta de la literatura escrita a la Franja (Chauvell, Moret) i al Matarranya en particular. També he conegut la literatura en llengua aragonesa, la qual m'interessa pel fet de comprovar com hi ha una sèrie de lluitadors per una llengua que es resisteix a morir.

Vull felicitar-vos per la iniciativa d'endegar un nou projecte periodístic en llengua catalana, la revista *Temps de Franja*, a la qual desitjo molts anys de vida. Sóc subscriptor de la revista en fabla *Fuellas*, com anteriorment havia estat lector assidu de *Sorolla't i Desperta Ferro*, les quals van mantenir l'esperit viu dels Països Catalans.

Emigdi Subirats
Campredó

L'eix nord-sud, fonamental

Sr. Director,

M'he assabentat a través de *Temps de Franja* de la construcció d'un eix de carreteres que connectarà tota la Franja. Penso que la manca d'aquest eix ha estat una de les causes de la desvertebració de la nostra terra. Celebro, per tant, que s'hi apliqui una solució. Ara, que els meus ulls ho puguin veure.

R. Roca
Sabadell

Massa firmes amb inicials

Sr. Director,

Per l'amistat que m'uneix a algun dels membres de la redacció, tot i no gaudir d'un esperit massa crític sobre les obres literàries, els voldria fer arribar la meua opinió.

D'entrada diria que la portada és atractiva, els títols dels articles fan despertar la curiositat del lector, els colors suggestius i tot plegat dóna la seguretat que dins hi trobaràs alguna cosa més. En efecte, el contingut temàtic sembla sòlid i s'ensuma professionalitat. Molts i variats articles, alguns d'ells amb paraules no gaire entenedores per a la gent del carrer, però que transmeten el que volen dir. El preu, econòmic.

Ara bé, també hi trobo coses millorables, per exemple, hi ha prou articles signats només amb les inicials dels seus autors. Penso que és millor conèixer noms i cognoms. Això dóna seguretat al lector. Imagines una persona concreta al llegir-los i no unes fredes sigles.

També li diria, Sr. Director, que faria bé en ampliar el nombre de pàgines de la revista, encara que això faci pujar el preu final. Els articles podrien tenir una lletra més gran i l'espai no seria tan atapeït com ara. A més, es podria aprofitar per ampliar l'opinió dels lectors i d'altres articles que segur són al cap dels responsables.

Conec la il·lusió d'aquesta gent de la Franja per portar a terme aquest desafiament. Sort!

José A. Sancho
Brea (Saragossa)

Alt nivell de qualitat a la Trobada Coral comarcal

■ Antoni Bengochea

Al castell de Vall-de-roures es va celebrar la 1a Trobada de Cant Coral de la comarca del Matarranya, la qual va resultar un èxit quasi bé apoteòsic. Si el marc del castell era esplèndid (però definitivament menut), els participants i el públic van estar brillants.

La presentació de l'acte (molt bé, per cert) es va fer bilingüe, malgrat que la llengua principal va ser la castellana (ja se sap, «n'hi havia autoritats de Terol i Saragossa»). El bilingüisme es va desenvolupar de manera natural i finalment es va parlar un 35% en català, que si bé no és l'objectiu de la trobada comarcal, sí que demostra que anem a millor i pel bon camí.

Es va poder constatar el bon moment del cant coral a la nostra comarca (possiblement mai s'ha arribat tan alt) però el més important va ser la sensació positiva de cara al futur, i segurament el mateix acte suposarà un impuls important a la música coral, i el que ara donem per bo, no ho serà tant els propers anys.

Musicalment hi va haver moltes coses destacables:

En primer lloc, la progressió de les corals més veteranes: Beseit i Calaceit, tant pel que fa a l'emissió sonora i l'empast vocal, com a la interpretació, cada cop més ajustada. Les dos corals han guanyat solidesa. Felicitacions, especialment a les veus masculines dels calaceitans, que amb tenacitat, estan fent una tasca encomiable, que seria premiada si s'hi afegiren quatre o cinc veus masculines més.

Admirable va ser l'actuació dels tres cors més nous: el de Queretes, de veus molt joves i amb molt de futur i el grup vocal Kinessis, i el cor de Valljunquera,

FOTO PABLO

que pràcticament es presentava i que va sorprendre per l'entusiasme i els resultats musicals, tenint en compte el poc temps que fa que treballen. Des d'aquí animem als tres cors nous a fer el que ja fan ara: treballar amb disciplina i entusiasme i sobretot, tindre molta paciència, que no n'hi ha mai prou.

La culminació del bon gust va ser evidentment el grup vocal Kinessis, que fent honor al seu nom es decantà per un repertori més rítmic i dinàmic, més d'acord amb la seva presència i els seus gustos musicals. Els augurem un gran futur.

Dos moments van ser els més emotius de la vetllada, i dels dos és protagonista Margarita Celma: la recuperació de les aubades del Matarranya i la cançó *Riu, riu la perdiu*.

Les aubades del Matarranya estan recollides a la col·lecció del *Molinar*, i són de Beseit, Calaceit, Mont-roig i Vall-de-roures. Margarita ha fet una harmonització extravertida i festiva, i que va servir de brillant cloenda de l'acte, i la qual va comptar amb l'estupenda col·laboració dels Gaiteros del Guadalope.

De sorprendent es pot qualificar la versió musical de Margarita Celma del poema de Desideri Lombarte *Riu, riu la perdiu*. Si el text és tot un ho-

menatge sonor a la nostra terra i a la nostra llengua, la versió musical no sols s'adapta perfectament al text, sinó que el recrea de manera magistral, impressionant; una autèntica creació. (Per cert, flors i violes per als intèrprets, el cor de Beseit. Extraordinari).

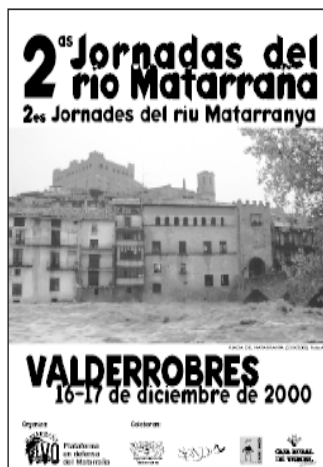
Per acabar la crònica d'aquesta festa musical, ens resta felicitar efusivament els tres directors: Francisco Celma, Margarita Celma i Beatriz Barceló (també s'hauria de destacar la tasca dels acompanyants instrumentals, gairebé sempre femenins). Agrair també, a tots els col·laboradors, especialment a l'Ajuntament de Vall-de-roures, que han fet possible que l'acte es poguera dur a terme, i, no cal dir-ho, un fort aplaudiment al públic concurrent, silencios i respectuós amb la música, i efusiu i amb temperament en els moments en què va fer falta el seu caliu (tot i que no tenia les millors condicions de comoditat).

Volem acabar assenyalant que, si bé va ser tot un èxit, el millor de tot va ser el regust que ens va deixar, perquè segurament això anirà a més i tindrà continuïtat.

Els responsables d'aquesta feta poden estar contents, perquè l'objectiu s'ha aconseguit: més música; més comarca. Per això tots estem d'enhorabona.

Segones Jornades del riu Matarranya

■ Albert Moragrega

El cap de setmana del 16-17 de desembre es van celebrar a Vall-de-roures les segones Jornades del riu Matarranya, organitzades per la Plataforma en Defensa del Matarranya.

El dissabte dia 16 de desembre, es van fer vuit comunicacions de matí i dos taules redones i una xerrada per la tarda. També es van donar els premis a les persones i entitats en defensa del medi ambient al Matarranya. El premi va ser per Pilar Blanc, per la seua tasca durat aquests darrers cinc anys. El premi a la persona i entitat en contra d'un bon medi ambient al Matarranya va ser per a Tomàs Sancho, president de la CHE.

L'associació imprimí a les Jornades un caràcter dialogant davant dels projectes hidràulics; destacà la importància de les solucions dialogades (acord de Favara) i la conveniència de la conservació del riu sense barreres de formigó que canvien la continuïtat fluvial. També es va fer notar la preocupació pels abocaments de purins després de les darreres riuades. Però, la conferència més esperada va ser la realitzada per Perico Arrojo, qui va parlar del Pla Hidrològic Nacional (PHN). A la cloenda es va invitar els assistents a la participació i mobilització en contra del PHN.

Al Bierzo també xapurregen

Darrerament Galícia ha estat protagonista a causa de les inundacions, talment com la nostra comarca fea unes poques setmanes. La coincidència desgraciada mos va cridar l'atenció perquè fea tot just tres mesos que havíem passat uns dies a Galícia.

Va ser la primera part del viatge, a la zona del Cebreiro, la que va proporcionar-nos la informació que titula aquest article. Aquesta comarca limita amb el Bierzo. Conversant amb la filla de la casa on mos allotjàvem vam fer una curiosa descoberta: Al Bierzo parlaven «xapurreau».

La xica mos va ensenyar un article de *El País* (18-5-97) on s'exposava la situació dels 20.000 galego parlants. Hi vam llegir que també ells han tingut intents de crear una llengua fantasma que la distanciï del gallec normatiu. Per això molts agüelos de les viles de la muntanya, abaixen lo cap i comenten en la llengua de Rosalia de Castro: «Natres no sabem parlar ni castellà ni gallec». A l'article es parla també de la incomprensió d'alguns professors, que no acaben d'entendre com és que hi ha xiquets, castellanolleonesos legals, que parlen l'idioma que els ha ensenyat sa mare.

De tot açò se'n podria traurer una bona definició de l'apelatiu «xapurreau»: Idioma parlat dins una comunitat autònoma castellanoparlant que du el gentilici de la comunitat veïna.

És clar que les minories ho tenim pelut. O bé mos neguen el dret a ser com som o bé intenten convertir la nostra llengua en una cosa tan disgregada i particular que tot just mos servisca per a xarrar amb els de la família més propera.

Carles Terès

El Matarranya planifica el seu futur

■ Lluís Rajadell

La potent ramaderia del Matarranya és al mateix temps un estímul i un fre per a la comarca, segons es desprèn del Programa Estratègic per al Desenvolupament Socioeconòmic de la Comarca del Matarranya, que acaba de ser presentat a Vall-de-roures i que, teòricament, orientarà la política comarcal entre els anys 2000 i 2006.

L'estudi fa una avaluació dels inconvenients i avantatges de la comarca per al seu creixement. Entre els punts forts del Matarranya que poden sostenir el seu futur figuren l'alta qualitat de la seua producció agrícola, el paisatge natural «privilegiat», el patrimoni històric i cultural i un potent complex ramader de base comarcal. Si per un cantó la ramaderia és una «fortalesa» de la comarca, per l'altre és una de les principals «amenaces» per la «problemàtica mediambiental generada pels purins als municipis del sur de la comarca».

La ramaderia, sobretot la porcina, és un dels motors de l'economia comarcal, però per altra banda hipoteca bona part de les seues possibilitats turístiques.

El Programa Estratègic ha estat elaborat en cinc mesos de treball pel Gabinet GAUDI SL, de Reus (el Baix Camp), que ha realitzat reunions amb els ajuntaments afectats –18 en total– i els agents econòmics i socials del Matarranya. El director de GAUDI SL, Francisco Medina, afirma que l'estudi presentant «no és un document tancat» sinó que podrà modificar-se al mateix temps que es modifiqui la situació de la comarca.

Medina va plantejar la possibilitat que el Programa Estratègic del Matarranya pugui servir de model per a altres comarques aragoneses, que donen els seus

primers passos dins de la llei de comarcalització. Francisco Medina també va destacar en presentar el seu treball que les propostes de l'estudi no s'han fet per a estar guardades en una lleixa i cobrir-se de pols sinó per a posar-se en pràctica. Per a fer realitat les seues propostes GAUDI proposa la constitució d'una Agrupació d'Interès Econòmic, un organisme format per institucions i per la iniciativa privada que s'encarregaria d'aplicar les recomanacions del Programa. Esta entitat hauria de constituir-se, segons la proposta de GAUDI SL, al març del 2001.

El Programa Estratègic proposa aprofitar el paisatge matarranyenc per atraure un turisme de qualitat procedent, principalment, de l'àrea mediterrània i, també, del trànsit que genera la carretera Nacional 240. GAUDI parla, fins i tot, de «fer la guerra a l'autopista Madrid-Barcelona». La seua idea és potenciar una ruta alternativa entre les dos ciutats que passe pel Matarranya i que, a canvi d'un viatge més llarg, ofereixca turisme d'alta qualitat.

L'oferta turística actual està, segons el Programa, massa polaritzada. Hi ha iniciatives hoteleres d'un nivell molt alt –La Parada del Compte, Lo Convent, La Torre del Visco o Lo Molí de l'Hereu– però una «pràctica absència d'oferta de nivell mitjà».

L'arribada de nous visitants ha de fer-se d'una manera ordenada per a evitar la saturació de l'entorn. GAUDI adverteix de l'amenaça de repetir situacions com les que pateix el Parrissal, a Besit, en determinades èpoques de l'any on se supera la capacitat de càrrega d'este paisatge excepcional i s'accelera la seua degradació. El Programa indica que una de les «debilitats» de la comarca són les «poques i febles figures de protecció dels espais naturals».

La demografia torna a ser, com a tota la província de Terol, un dels principals inconvenients per a les expectatives de la comarca. La densitat de població és baixa –9,6 habitants per quilòmetre quadrat– i alguns municipis tenen «problemes de viabilitat» per esta raó. Hi manca una capital potent que pugui contrarestar l'atracció que genera Alcanyís, una ciutat que atrau la demanda comercial del Matarranya i també la seua població.

Entre les carències que resten expectatives a la comarca, hi destaca també la deficient dotació d'infraestructures, com carreteres o depuradores d'aigües residuals.

El diagnòstic i les propostes de millora ja estan fets. Ara cal posar-se a treballar per no frustrar les expectatives d'una terra massa acostumada als estudis que no van enlloc.

Enginyers en català

Del 6 al 9 de desembre passat es va celebrar a Manresa el 1r Congrés d'Enginyers de Llengua Catalana que tenia dues intencions unificadores. D'una banda les diferents titulacions d'Enginyers: Industrials, Agrònoms, Aeronàutics, de Camins, d'Informàtica, de Mines, de Monts, de Telecomunicacions i totes les corresponents enginyeries tècniques. D'altra banda, les diferents zones de cultura i parla catalana, passant per damunt de les fronteres nacionals i estatals. Hi erem, per tant, representades Andorra, les Balears, el principat de Catalunya, la Catalunya Nord, el País Valencià, i la Franja, de la qual jo era el representant. Fins i tot em van fer un dels vicepresidents del Comitè Organitzador. El mèrit, naturalment, no és meu, segurament jo vaig ser el primer de les nostres terres que van trobar –i potser l'únic– disposat a anar-hi. La jornada inaugural ja va ser representativa de la pluralitat que es buscava. Va obrir l'acte el President Pujol, qui va donar pas al mallorquí Felicià Fuster, que va parlar de la sostenibilitat del sistema energètic. Després un conseller del Govern d'Andorra va presentar al valencià Vicent Partal, de Vilaweb, que va tractar del futur d'Internet. Com veiem, tot un ventall de gents i temes, preludi del que va anar exposant-se en les següents sessions. Ja és bo que es vaja creant un sentiment comú, sustentat per la llengua, d'un país virtual format per tots nosaltres.

Miquel Blanc

La collita d'olives, un nou contratemps

■ Lluís Rajadell

La conca del Matarranya no ha estat de sort l'any 2000. A les riuades i inundacions catastròfiques del passat mes d'octubre, s'hi afegeix ara una insignificant collita d'olives, un dels puntals econòmics de la comarca. Diuen que la venda de loteria per al sorteig de Nadal s'ha disparat fent cas de la superterció que atribueix als pobles on ha hagut catàstrofes la vitut d'atraure premis de loteria. Però en aquest cas sols s'ha complert la primera part de la superxeria, la de les catàstrofes.

Segons les estimacions de les cooperatives matarranyenques, la campanya de l'oliva es quedarà enguany al 20% ó 25% d'una collita mitjana. A molts pobles el percentatge serà encara més baix, com a Massalió o a la Vall del Tormo.

L'alcalde de Massalió, Àngel Mesguer, estima la producció del seu poble en un 10% del que podria ser considerat «normal». A este poble la escassa collita es va veure encara afectada l'estiu passat per una fortíssima pedregada que va fer caure molt fruit a terra.

És xocant que, després d'unes inundacions d'efectes devastadors i d'incidència tan àmplia com les que va provocar la «gota freda» del mes d'octubre, la causa de l'escassa collita d'olives siga la sequera. La tardor i l'hivern del 1999 van ésser molt secs i les oliveres, que ja arrossegaven una llarga sèrie d'anys sense pluja suficient, van deixar caure la flor i no van aguantar el fruit. La producció anava baixant en els darrers anys, però enguany, segons un dirigent cooperatiu, ha arribat al mínim. La qualitat del fruit serà, per contra, molt bona. La major part de les olives es podran destinar «a l'aigua», és a dir a oliva de taula.

L'activitat dels molins d'oli, tradicionalment una ocupació

RICARD SOLANA

laboral important a l'hivern, també es reduirà al mínim. Campanyes de molturació que duren habitualment dos mesos es quedaran encongides a una o dues setmanes.

La situació de moltes economies familiars és delicadíssima de cara a l'any 2001 perquè a les pèrdues patrimonials provocades per les riuades –destrucció de plantacions, de camins, de sèquies i de finques senceres– s'ha d'afegir ara la mala collita d'olives.

Un agricultor de la Vall del Tormo, sindicalista de la Unió de Agricultores y Ganaderos de Aragón (UAGA), afirma que si l'Administració té, com diu, interès en frenar la despoblació de la província de Terol «ara té

una oportunitat d'or per a demostrar-ho». Molts jòvens ja pensen en buscar alternatives de jornal per a compensar la collita d'olives perduda, però a molts pobles no hi ha cap alternativa i podria haver la temptació d'emigrar. El mateix llaurador comenta que en alguns pobles més grans, com pot ser Vall-de-roures, «pot haver-hi ingressos distints de l'agricultura per a superar la crisi, però a la major part de pobles no».

La caiguda de la producció d'oli s'extén més lluny de la comarca del Matarranya, però no amb tanta intensitat. La Diputació General d'Aragó estima el descens en el conjunt d'Aragó respecte a la campanya 1999-2000 en un 25%.

Assemblea de l'any 2000 de l'Associació Cultural del Matarranya

El dissabte dia 23 de desembre es va celebrar al local de l'Associació Cultural del Matarranya a Calaceit la seua habitual assemblea anual. La Junta Directiva va fer una relació de les activitats desenvolupades durant tot l'any, entre les quals destaquen l'onzena Trobada Cultural del Matarranya, l'organització del Correllengua a Calaceit i la publicació, entre d'altres, de la *Toponímia de Vall-de-roures* i l'*Antologia* dels millors poemes de Desideri Lombarte. Després i amb la participació de tots els assistents es van esbossar els projectes per al proper any: la dotzena Trobada Cultural a Favara, la publicació de cinc volums de la col·lecció Lo Trull i dels articles sobre llengua d'Artur Quintana, l'edició d'un disc en homenatge a Desideri Lombarte i l'edició de la revista *Temps de Franja*. També es va aprovar la continuació dels cursos de català que enguany es faran a Queretes, Calaceit, Beseit, Favara i Vall-de-roures.

Don Antonio

D. Antonio Beltrán, catedràtic i erudit aragonès, sovint desbarra repetint la seua tesi sobre que el català de Pere III i els seus descendents no era català ni valencià sinó aragonès —l'aragonès que es parlava a Aragó a l'Edat Mitjana. I crec que la primera volta que es va manifestar en aquest sentit va ser a Fraga i jo en vaig ser testimoni presencial. L'home, aprofitant que la conferència tractava sobre el vestit de la ciutat, es va posar a raspallar el públic recontant, a mitges, l'anècdota aquella en què, en vista de Fraga, mossèn Bernat de Cabrera s'adreçà al rei Pere III «el del Punyalet», que fugia empaitat pels nobles aragonesos de la Unió, dient-li: —*Senyor, veets aquest lloc?* —Hoc —*Doncs de Catalunya és.* (Això D. Antonio no ho va contar)

I el rei en Pere respongué: —*Oh terra beneita, poblada de lleialtat! Beneit sia nostre Senyor Déus, que ens ha lleixar eixir de la terra rebel e malvada!...*

En aquell moment l'insigne catedràtic reblava el clau amb un «eso era aragonès...! el aragonès que se parlava en Aragó en aquel tiempo y que vosotros, fragatinos, habéis tenido el enorme mérito de mantener!». La gent, enfervorida, jo, bocabadat.

Posteriorment D. Antonio ha seguit afirmant que també a Lleida i a Tàrrrega es parla aragonès... i que Catalunya ha sabut mantenir fins avui la llengua aragonesa de l'antiga Corona d'Aragó.

Ostres, ostres, tu!

Josep Galan

Finalitzen les obres de rehabilitació de l'exterior de l'església de Sant Pere

■ Jaume Casas

L'Institut del Sòl i l'Habitatge d'Aragó ha finalitzat les obres de condicionament de les cobertes i el capitell de la torre de l'església de Sant Pere, la més emblemàtica de Fraga. Les obres van ser inaugurades el passat 4 de Desembre pel Conseller d'Obres Públiques, Javier Velasco, qui va firmar l'acte que reproduïx la conclusió d'aquests treballs, juntament amb el batlle de Fraga, Vicente Juan i el rector de la localitat, Mossèn Jeroni Riu, en un acte solemne que va tenir lloc als Locals Parroquials de Sant Pere. Les obres han tingut un cost d'uns quaranta milions de pessetes, aportats per la DGA en un vuitanta per cent, i la resta per l'Ajuntament i la Parròquia de Fraga, i han consistit bàsicament en la rehabilitació de les cobertes del temple, molt deteriorades, i del capitell que corona la torre del campaner.

La Parròquia de Fraga va volguer remarcar la solemnitat d'aquest acte, amb la firma del corresponent acte, després d'haver-se trobat a l'interior de la bola que serveix de suport a la creu que corona el capitell, un altre acte on es testimonia la darrera rehabilitació de l'edifici, realitzada l'any 1954 per l'organisme oficial de Regions Devastades. L'acte va concloure amb la reintroducció d'eixos documents en el mateix lloc on es van trobar, afegint-hi l'acte d'aquesta última rehabilitació per tal de mantenir aquesta curiosa tradició.

El Conseller d'Obres Públiques va aprofitar la seua intervenció durant la inauguració d'eixos treballs per manifestar el compromís des seu departament en continuar amb la rehabilitació de l'interior de l'església de Sant Pere, especialment de les voltes de la nau

Torre de l'església de Sant Pere a Fraga

central. Cal recordar que el temple roman tancat al públic des de la passada Setmana Santa per motius de seguretat, després que una pedra d'uns cinquanta quilos de pes, que formava part d'un dels nervis de la volta principal, caigués espectacularment a terra, enmig de la celebració de la missa del Dijous Sant. Per sort, l'incident no va causar danys personals, malgrat trobar-se l'església aquell dia farcida de feligresos.

Darrere aquest incident i una volta tancada l'església, tècnics de l'ISVA van procedir a estudiar la situació de les voltes, que ja estaven protegides amb una xarxa, i hi van detectar importants anomalies que aconsellaven una actuació urgent de restauració. Javier Velasco es va comprometre, en la seua visita a Fraga, a portar endavant aquestes obres, "perquè cal completar aquest treball i no té sentit haver invertit quaranta milions en rehabilitar

per fora d'una església on no s'hi pot entrar. No és lògic i, per tant, anem a fer els esforços que calga per tal que el temple pugui ser reobert en condicions el 2002". El cost estimat d'aquesta segona fase de les obres seria d'uns vuitanta o vuitanta-cinc milions de pessetes, dels qual la DGA n'aportará el 75% i el conseller calculava que "les obres podrien iniciar-se el proper any i executar-se entre el 2001 i el 2002 amb un pressupost bianual". Velasco va recordar que «és una obra que ens agafa de sorpresa i que no estava previst executar, però, atesos els estudis que se n'ha fet, és prioritària la seua execució". No es descarta que en aquestes actuacions s'hi incloga l'apertura d'una porta del darrere en el temple i el sanejament de la part situada sota l'orgue que, curiosament, eren els treballs que la parròquia de Fraga volia realitzar fins i tot abans de la rehabilitació exterior.

Des de fora es veu millor

■ Òscar Labat

No és gens fàcil escriure unes línies el dia de Nadal sense fer-ne referència. De tota manera voldria tractar un tema que guarda molta relació amb un fet que es repeteix tots els anys. Ara més que mai, el meu poble es troba d'allò més animat, els estudiants tornen a casa, i també tots aquells que han acabat d'estudiar i s'han posat a treballar fora i fa temps que no hi són amb nosaltres o, fins i tot, gent que no és d'aquí, però té parents o coneguts i vol passar les festes amb ells. És un panorama bastant enriquidor, i jo, veritablement sento trencar la monotonia del dia a dia. Estic segur que tota aquesta gent experimenta bones sensacions tornant a les arrels, i com és normal també se'n fa ressò de les coses que últimament ens preocupen a tots, problemes propis del poble, com la degradació del casc històric, la falta de infraestructures o –per què no–, la progressiva desaparició de la nostra llengua en l'ús quotidià, entre altres. Hi ha, fins i tot, qui es veu amb cor d'aportar solucions més o menys vàlides a tots aquests problemes, que per suposat, també fan seus, i com són gent que està en contacte amb altres realitats és molt vàlida per fer-ho, o això creu. Inevitablement, quan arriba la tarda de reis, tota aquesta gent s'haurà d'acomiar dels seus parents, dels seus coneguts i dels seus problemes locals i tornarà a la seua realitat diària fins la propera celebració familiar.

L'Ajuntament de Fraga adjudica les obres de la segona fase de la piscina coberta

■ Jaume Casas

L'Ajuntament de Fraga ha adjudicat la segona fase de l'obra de construcció de la piscina coberta climatitzada a l'empresa SORIGUÉ, per un import de 223 milions de pessetes. Es tracta de l'última fase d'aquest projecte, que s'espera estiga finalitzat per al mes de febrer del 2002.

L'adjudicació es va realitzar pel procediment negociat, després de que a la subhasta no s'hi presentés cap empresa.

El cost total de l'obra abastarà els 320 milions de pessetes, molt per damunt dels gairebé 200 en què es va valorar en una primera memòria, fa ja d'això quatre anys.

La piscina ha tingut un finançament difícil i complicat. Finalment, el cost de l'obra es repartirà en tres parts, entre el propi Ajuntament, el Govern d'Aragó i la Diputació Provincial d'Ossa, encara que n'haja calgut quatre d'exercicis pressupostaris (99-2002) i dos convenis: el que van firmar l'Ajuntament i la DPH l'any passat, i el recentment subscrit amb la DGA, pel qual l'executiu autònom destinarà 66 milions de pessetes a l'execució d'aquesta segona fase.

La piscina coberta climatitzada s'està edificant en el solar on es trobaven les antigues piscines municipals, al cantó de la Llar del Jubilat. L'Ajuntament té la intenció de condicionar aquest mateix any, els accessos i l'entorn d'eixa zona. Aquest projecte ha estat inclòs dins del Pla Provincial d'Obres i Serveis de la DPH, d'aquest any 2001, pel qual la Corporació Provincial subvencionarà el 78% dels cost de les obres.

Activitats de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Sopar literari de l'IEBC-IEA

L'IEBC va celebrar el 4t Sopar literari el passat dissabte 16 de desembre al *Mesón Aragonés* de Fraga. A la trobada, presentada per Maribel Visa, directora de Ràdio Fraga, van participar una seixantena de persones, entre socis i simpatitzants. Entre altres coses, a l'acte es van lliurar els IV «Premis 6 de novembre» a la Normalització Lingüística a la Franja, es va presentar el número 4 de l'anuari *Cinga* i es va donar a conèixer el veredict del jurat de la Convocatòria de Beques «Amanda Llebot».

Primerament, Josep Galan, president de l'IEBC, va donar la benvinguda als assistents, va elogiar la feina feta i l'actitud envers el català a la Franja dels guardonats en la 4a edició dels «Premis 6 de novembre», va justificar els continguts de l'anuari *Cinga 2000* i va referir-se a la importància de la convocatòria anual de beques i a la recent aparició de la nostra revista *Temps de Franja* i, per últim, va referir-se a la implantació del casals Jaume I a la Franja.

Després del sopar, es van lliurar els IV «Premis 6 de novembre». Aquest any es va reconèixer el paper fonamental que va tenir un col·lectiu de mestres, en general, a l'hora d'engegar les classes de català a la Franja fa 15 anys, i en particular, a la feina de Chon Paules, llavors directora del CP Sant Josep de Calassanç i Dèlia Nuez, regidora d'Ensenyament de l'Ajuntament de Fraga en aquella època; es va premiar la trajectòria artística del cantautor de Saidí, Anton Abad. També es va tenir en consideració l'especial atenció que mostren a la Franja, els serveis meteorològics de TV3 en general, i a Francesc Mauri en particular; al poble de Calaceit per l'organització i participació del Correllengua 2000 i el grup de regidors nous del PSOE de Fraga, José Peralta, Miguel Ángel Orús, Carlos Becana i Montse Villagrassa per la utilització del català en actes oficials i en especial, en els mitjans de comunicació.

A continuació, el sociòleg Cecili Lapresta va presentar el número 4 de l'anuari de l'IEBC, *Cinga 2000*. Aquesta vegada, s'han recollit les ponències del primer Congrés de Psicologia que es va celebrar enguany a Arenys, Mequinensa i Fraga i un resum de la tesina del mateix Lapresta que té el títol «Sóc aragonès, soy aragonés». Després, es va llegir l'acta de la XI a Convocatòria de Beques «Amanda Llebot» de l'IEBC. El jurat va decidir atorgar la beca al projecte presentat per Ruth Baches *El reto de envejecer en el Baix Cinca* en la convocatòria general i a «Estudi sobre el poble vell de Mequinensa» dirigit per Mariví Basallo en l'escolar. Per últim, Lluís Sastre i Aurora Fontoba van oferir un concert de flauta i violí.

Els alcaldes de l'Aiguabarreig volen una mesa permanent

■ Darío Vidallet

El passat 18 de novembre i convocats per l'Estació Biològica de l'Aiguabarreig (EBA) es van reunir alcaldes i regidors dels ajuntaments de l'Aiguabarreig per a tractar de coordinar esforços en la protecció, gestió i desenvolupament econòmic de l'espai natural i els seus municipis.

La trobada va tenir lloc a Flix, i on el seu alcalde en va fer d'amfitrió. Pere Josep Jiménez, director de la Reserva Natural de Flix va explicar el pla de gestió i, a continuació Guillem Chacón, director de l'EBA, va detallar els avenços en la conservació de l'Aiguabarreig. A banda de l'alcalde, el parlamentari

Antoni Sabaté, hi van assistir el regidor de Medi Ambient de Flix i onze alcaldes i regidors de l'Aiguabarreig, concretament els de Seròs, Masalcoreig, la Granja d'Escarp i Almatret (Segrià), Faió (Matarranya), Mequinensa i Fraga (Baix Cinca).

Per conèixer les actuacions fetes a la reserva de Flix realitzaren una ruta per l'espai natural, transportats en un carruatge de cavalls. Van visitar també els equipaments i es van tractar, entre d'altres aspectes, les noves ajudes econòmiques per als municipis que tenen al seu terme un espai natural, així com la necessitat d'establir una mesa permanent dels ajunta-

Alcaldes de l'Aiguabarreig a la trobada de Flix

ments de l'Aiguabarreig en que participaria també Flix per potenciar els vincles riberencs. Jaume Borbon, alcalde de

Mequinensa, i l'EBA són els encarregats de convocar la propera trobada que tindrà lloc properament a Mequinensa.

ESTAMPES MEQUINENSANES

Ecologisme a casa

■ Diana i Violeta Borbon Cuchi

No ens arrisquem a dir que s'ha ficat de moda ser ecològic. En totes les grans ciutats trobem elaboradíssims plans de recollida de deixalles. En els pobles més petits veiem contenidors selectius: papers, plàstics, vidres i normals. Sense anar més lluny, a Mequinensa, també en tenim uns quants. Seria interessant estudiar l'ús que en fem, però demanaria molt més espai del que disposem aquí.

S'intenta donar una empenta al comportament ecològic de les persones. Totes les iniciatives encaminades a fer una vida més neta i respirable són lloables, per petites que siguin. Per exemple, des del col·legi del poble s'organitza una plantada d'arbres cada primavera. Cada nen es fa responsable d'un arbre. Comencen a mostrar interès i voluntat pel seu arbre. Així prenen consciència de la natura i aprenen a respectar-la. Però tots els contenidors del món no serveixen per res si les persones no els utilitzem correctament. El punt clau és casa nostra. Si en la intimitat de cadascú no existeix cert sentiment ecològic, lligat a una actuació pràctica, no podem demanar una resposta més generalitzada. Aquí entra en joc la consciència i la manera de fer de cadascú.

Hem arribat a un punt on ja no es pot tornar enrere, no podem refer el comportament de tota la humanitat. Però sí es pot evitar la

degradació total. Cal preguntar-se què estem fent per ajudar a sostenir el planeta. No cal omplir-se de grans paraules ni de frases molt ben fetes. Tampoc cal apuntar-se a totes les ONG's, ni convertir-se al naturisme (encara que sigui molt còmode i recomanable). Simplement, hem de mirar el nostre comportament diari: Reciclem les deixalles? Utilitzem sabons biodegradables? Sabem què són les bombetes de baix consum? Tenim les llums obertes quan no estem a l'habitació? Utilitzem la calefacció amb lògica? Tanquem el corrent d'aigua quan ens rentem les mans o les dents?... A Mequinensa aquesta última seria la pregunta clau! Les aigües residuals són les que llencem per les aixetes, les que van a parar al clavegueram. Les depuradores s'encarreguen de netejar aquestes aigües abans d'abocar-les al riu. Fa quatre dies que funciona la nova depuradora a Mequinensa, i el volum d'aigües residuals que hi arriba equival al d'un poble tres o quatre vegades més gran. No podem seguir amb aquest ritme de consum d'aigua. No és ni lògic ni ecològic i si no es vol mirar des d'aquest punt de vista, direm que no és econòmic. Primer, perquè el particular rep una factura que cada vegada s'incrementarà més. I després perquè el poble està utilitzant una depuradora de pràcticament una ciutat, amb el cost de llum i instal·lacions que comporta.

Ara que ja s'ha acabat la bogeria de les festes de Nadal, seria bo reflexionar una mica. Tots els anys es fan propòsits d'Any Nou, i al final sempre es queden en un raonament fins el següent Cap d'Any. Aquest nou any estaria bé poder realitzar una bona intenció: només cal consumir l'aigua necessària i imprescindible. Bon Any Nou.

Joaquín Llop Ràfales, alcalde de Nonasp

«El problema principal és l'atur juvenil»

Joaquín Llop, va nàixer el 1956 a Nonasp. Fill d'agricultors, va començar treballant a la construcció, posteriorment de comercial i actualment a la ramaderia.

Casat des de 1980, té tres fills.

Alcalde des de 1991 pel Partit Popular, va estar 4 anys a la oposició.

Pregunta: Quines van ser les primeres actuacions que va fer en ser nomenat alcalde?

Resposta: Els principals problemes que vam haver d'assumir van ser dos: Primer, l'atur juvenil, ja que la agricultura a Nonasp està en una situació molt precària pels problemes de l'aigua. Hem aconseguit crear un polígon industrial en què s'han instal·lat dos indústries que donen feina a uns 60 treballadors i ara els joves no han d'anar fora del poble a buscar feina.

L'altre problema era el proveïment d'aigua potable per al consum de boca, ramaderia i indústries. L'hem solucionat gràcies a l'elevació d'aigua de l'Ebre per als municipis de Nonasp i Favara, la qual va suposar una inversió per part de Confederació de 750 milions de pessetes.

P. Quins altres canvis ha tingut Nonasp durant estos 10 anys?

R. Com a destacats, entre altres actuacions, el parc de la Mare de Déu de les Dos Aigües. És un parc situat entre els dos rius, l'Algars i el Matarranya, i que té una zona de càmping. S'han fet els col·legis

nous per a Infantil i Primària. I ara estem acabant el poliesportiu i la guarderia infantil.

Quant als accessos al poble, tenim eixida cap a Saragossa per Favara, una recentment remodelada carretera que va a Mequinensa per a eixir a la N-II i la A2, i una tercera via que és l'eixida cap a Tarragona per Batea.

P. En quin estat es troben les obres de reconstrucció dels desperfectes causats per la riuada del mes d'octubre?

R. Les riuades, a Nonasp, nos van afectar per partida doble, ja que es van ajuntar els dos rius en riuada. Tots els camins van quedar afectats i no es podia accedir a les hortes ni a moltes explotacions ramaderes. Actualment tenim el 90 per cent dels camins arreglats i el subministrament d'aigua de l'Ebre, també. Hem passat este temps amb l'antic del Matarranya, el qual vam haver d'arreglar treballant nit i dia, ja que va quedar anegat de fang. Ara s'està fent un mur de contenció a la ribera del Matarranya, per protegir els tubs de l'aigua i el parc de l'ermita. I pròximament es començaran a arreglar les sèquies que han quedat en molts trams destrossades. Només faltaria veure com enfocuen les administracions les ajudes als particulars afectats, que han estat molts. Han desaparegut bancals, plantacions senceres i també hi ha molts danys materials.

P. Com veu l'Ajuntament de Nonasp el tema de la cooficialitat del català?

R. Aquí quan va arribar l'en-

Joaquín Llop, inaugurant la remodelació de Lo Portal

questa de la DGA se va aprovar per unanimitat en ple de l'Ajuntament, amb els sis vots del PP i els tres del PSOE i, a més vull destacar que ja fa anys que a la revista municipal *Lo Portal* hi ha col·laboracions en català, tenim una televisió municipal, TV Nonasp, que fa els seus programes en català i hem col·laborat en la edició de tríptics informatius del poble escrits en català i castellà.

També s'han cedit les instal·lacions municipals per a la realització de cursos de català per a adults i a escola els xiquets ja l'estudien.

També voldria dir que a Nonasp hi ha moltes associacions culturals, unes 9 o 10, amb les quals sempre procuram col·laborar quan mos demanen ajudes per realitzar les seues activitats.

P. Per acabar, què opineu del tema del transvasament de l'Ebre?

R. Jo sóc de l'opinió que sempre que es facen les obres del Pacte de l'Aigua aprovades amb el consens de totes les forces polítiques d'Aragó, no hi ha cap inconvenient perquè es facen els transvasament necessaris.

La Clamor en perill

■ Josep Lluís Escuer

A moltes llars fragatines hi són exposades algunes de les fotos que Ricardo Compairé va copsar, a primeries de segle, de diferents estampes de la vida quotidiana de les gents de Fraga. Entre elles hi ha una petita sèrie on s'hi veu dones llavant al riu o portant en cànsters aigua fins a ca seua en difícil equilibri sobre el seu cap.

Eixa aigua que els nostres avantpassats bevien o utilitzaven per llavar i cuinar no estava potabilitzada i la seua qualitat únicament es veia alterada pels sediments que el riu arrossegava després de les pluges. La major part de l'any la capacitat d'autodepuració del Cinca estava en equilibri amb els escassos abocaments urbans agrícoles i ramaders que anaven a parar al riu.

Avui s'han millorat els sistemes de captació, potabilització i distribució de l'aigua de la conca a través de la xarxa d'aigua potable de forma que el problema del ciutadà es redueix a pagar periòdicament el rebut o a amoïnar-se perquè l'excés de cal acaba amb la resistència elèctrica de la seua rentadora.

Indubtablement, en els darrers cinquanta anys ha canviat substancialment la relació amb

els rius, de manera que únicament preocupa la forma d'optimitzar la seua captació o de regular la conca mitjançant la controvertida solució dels embassaments. El que s'esdevinga després que l'aigua bruta s'escapi pel desguàs o que s'infiltra a través dels camps amb una càrrega excessiva de pesticides o que s'aboque directament al riu des d'una granja, no pareix ser un problema que amoïne ja que, a l'igual que amb d'altres recursos naturals, la nostra societat ha arribat a la intel·ligent conclusió que el riu, i també la seua conca, mos pertany, és un recurs inesgotable i, a més a més, podem ajustar la seua dinàmica als nostres interessos econòmics sense pensar en relacions d'equilibri que asseguren la seua explotació futura.

Tot i que els contaminants no siguin perceptibles a simple vista, les anàlisis físico-químiques i biològiques realitzades a la conca baixa del Cinca per diferents investigadors i per la mateixa Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE) revel·len que el nostre riu no està en bones condicions de salut, especialment durant els mesos d'estiu, quan el cabdal es redueix ostensiblement. Un dels

ARXIU DESPERTA FERRO

principals culpables n'és un petit afluent molt conegut: la riera de la Clamor, una autèntica claveguera a cel obert a la qual hi aboquen impunement moltes de les explotacions ramaderes situades a la seua conca i bona part dels pobles que es troben a l'àrea triangular situada entre el baix Cinca i el Segre. Les dades de l'anàlisi estan disponibles a la pròpia CHE (<http://www.chebro.es>) de manera que l'estat de salut actual de la riera es coneix ben bé, així com també qui en són els responsables del seu penós estat.

El Pla Hidrològic Nacional ha remogut la consciència ciutadana i ha impulsat alguns dels

nostres polítics a lluitar per tal que l'aigua no se'n vaja d'ací a alimentar el desgavellat desenvolupament de la costa del Llevant. Seria desitjable, tanmateix, que eix amor que a la nostra comunitat es té a l'aigua es manifestés també cuidant-la, mantenint-ne els nostres rius nets i amb capacitat plena d'autodepuració. Existeix una legislació, una normativa d'àmbit comunitari que permet controlar amb severitat aquells que contaminen i solucions tècniques per abordar el problema i resoldre'l en un termini relativament curt si hi existeix voluntat política, retornant-nos, així, el riu de què les generacions passades van poder gaudir.

PUBLICACIONS

Ataüllar el món des del Molinar

Desideri Lombarte

Artur Quintana, Hèctor Moret i Antoni Bengochea han estat els encarregats de fer la tria dels millors poemes de Desideri Lombarte i reunir-los en aquesta antologia que ve acompanyada per dos discos amb tots els poemes recitats per Antoni Bengochea.

Associació Cultural del Matarranya
Lo Trull, 7

Toponímia i Antroponímia de Vall-de-roures

Enric Puch i Carles Sancho

Recull de toponims del municipi de Vall-de-roures, així com de cognoms i malnoms. Els informadors són la gent de més edat lligada a l'agricultura i la ramaderia, que han tingut la necessitat de donar nom a tot allò que els envolta, masos, muntanyes, barrancs, camins...

Associació Cultural del Matarranya
Lo Trull, 7

Cinga 4

Psicologia i identitat lingüística

Recopilació de les ponències de les Jornades sobre psicologia dins el III Congrés de Cultura Catalana, realitzades a Arenys de Mar, Mequinensa i Fraga. Les jornades es van dedicar a *La guerra psicològica*, *El desemparament* i *El sentiment de culpabilitat*.

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
Ajuntament d'Arenys de Mar

En defensa de la llengua del poble

«A totes les comarques de Catalunya a les escoles s'ensenyava el català, però s'ensenyava malament i una de les causes és que per contra d'ensenyar la llengua del poble, el que es fa és ensenyar barceloní. Paraules pròpies com són: timó, panís i altres comunes al català occidental, són prohibides i substituïdes pels corresponents noms estàndards orientals. Amb l'argument de parlar bé una llengua, el que es fa és emporbrir-la i desvirtuar-la».

Qui això diu és Josep Reñé i Reñé, responsable d'edicions Palestra de Fondarella. Aquest activista cultural es recorre tota la nostra geografia cercant els diferents mots que la llengua té per a anomenar les coses. Ha publicat nombrosos llibrets sobre les diferents formes i variants que una mateixa cosa, objecte o ésser viu, té per a ser descrita. Ha fet recerca a la Terra Alta, al Segrià, al Priorat, a la Ribera d'Ebre, a la Segarra, al Baix Camp, a l'Alt Urgell, al Tarragonès, als dos Pallars...

Ara acaba de publicar *Els noms de la libèl·lula i altres paraules pròpies de la comarca de la Llitera* i està preparant el llibret que pertoca al Matarranya.

Aquesta és una feina de molt de mèrit, de molt esforç i de molt sacrifici, que no és reconeguda ni valorada, però indispensable per a la conservació del nostre riquíssim lèxic. Només puc manifestar més que respecte i admiració, tant per la persona com per la seua abnegada tasca. Tant de bo alguns dels que es diuen activistes i defensors de la nostra cultura, en lloc de xarrar tant, fessin ni que fóra la meitat del que fa ell, ben segur que un altre gall ens cantaria.

A. Chauvell

Èxit de participació als Parcs Infantils de Nadal

■ Anna Enjuanes

«Diverbiner», «Dominó» i «Chiquilandia», els parcs infantils de Nadal que es van organitzar a Binéfar, el Torricó i Tamarit de Llitera van aconseguir una resposta molt positiva per part del públic infantil i juvenil.

A Binéfar, Diverbiner, que va estar ubicat a l'Algodonera va comptat amb tallers de maquillatge, karaoke, castells inflats, jocs, titelles, etc.

Els nens de tres a catorze anys van ésser el centre d'atenció de la programació cultural de l'Ajuntament de Binéfar. El saló restà obert d'11 a 13.30 hores del matí i de 16 a 19.30 hores de la tarda. Calia pagar una entrada única de 200 pesetes per nen.

Diverbiner ha comptat amb la col·laboració de la Mancomunitat de la Llitera, el grup scout «San Quílez», Protecció Civil, Creu Roja i els alumnes de l'IES Sierra de San Quílez.

A Tamarit de Llitera i organit-

Participants al parc infantil «Dominó»

zat per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, el pavelló municipal va acollir «Chiquilandia» a partir de les 4 de la tarda, que va combinar els tallers de manualitats amb espectacles d'animació. Les activitats programades van ésser diferents tots els dies; jocs de màgia, construcció de cometes i multitallers per al primer dia; «Vacacions d'aventura» en tirolines, rocodrom i jocs d'animació per al segon dia i, per l'últim, «La fira de varietats» amb

un racó percepció, un espai de la lògica i jocs d'habilitat.

Al Torricó, els nens van tenir el parc «Dominó» amb tallers i jocs per a totes les edats. Aquest any i com a novetat van fer un joc per buscar el tresor inspirat en una temàtica pirata, jugant amb un tauler amb caletes i proves.

El parc va ésser organitzat per l'Ajuntament d'Altorticó i l'APA del col·legi públic, i es va celebrar al pavelló municipal.

Les apagades de la llum indignen la Ribagorça oriental

■ El Periódico de Aragón

Un tall de llum originat el divendres 29 de desembre i que es perllongà més de quatre hores en algunes localitats de la comarca va provocar la indignació dels habitants d'aquesta zona a causa de les nombroses afeccions que va produir en empreses, negocis familiars i particulars.

La manca de fluïd elèctric es va produir entre les quatre i les nou del vespre i va obligar els industrials del pa a paraitzar la seua activitat comercial, va inutilitzar les gasolineres de la zona i va causar tota mena de dificultats als veïns de la comarca a l'hora de dur a terme la seua tasca quotidiana. Grups de ve-

ïns de les poblacions ribagorçanes van anunciar als seus respectius ajuntaments la seua intenció de denunciar Endesa en diverses instàncies administratives i judicials per tal de sol·licitar una compensació econòmica per les pèrdues.

El president de la comarca de la Ribagorça Oriental, Miguel Gracia, va expressar ahir el seu «profund malestar» davant una situació que, segons va afirmar, es repeteix amb «excessiva freqüència» en una zona afectada per obres de regulació hidroelèctrica a diferents poblacions d'Aragó i de Catalunya. Segons va explicar el responsable de

l'entitat supramunicipal, «a les empreses hidroelèctriques com ara Endesa només els interessem com a habitants d'una zona productora d'energia i no com a zona comercial amb els mateixos drets que la resta de ciutadans de punts més poblats.»

Gracia va afegir que «en nom de l'interès general se'ns ha massacrada a la nostra comarca amb rius completament regulats amb preses, com ara el Noguera Ribagorçana, llits sense aigua, expropiacions i afeccions mediambientals, però l'únic que veiem és l'interès particular i exclusiu de les hidroelèctriques per guanyar moltíssims diners».

Més enllà de la Franja de Ponent

■ Joaquim Monclús

Més enllà de les comarques que formen la Franja, cap a Ponent, de nord a sud, hi ha una altra cinta de terres de trets similars. La superfície és més o menys igual, però la llengua catalana, en la major part dels indretes, hi ha desaparegut completament. Aquesta és la diferència principal respecte de la Franja de Ponent.

De sobres és conegut que, en un primer moment, els límits de Catalunya van arribar fins al Cinca i per la banda sud, després de creuar el riu Ebre, arribaren fins més enllà de la ciutat d'Alcanyís, amb els seus amples termes, estenent-se fins a la serra de Sant Just, molt a prop de la ciutat de Terol. Després, per una sèrie de motius, poc a poc les fronteres van anar retrocedint fins arribar als límits actuals. Poblacions com Benasc, Campo, Graus, Montsó, Binèfar, Casp i Alcanyís, avui totes elles, a excepció de Benasc, de parla castellana, en certs moments de la història parlaven català. És el territori que alguns escriptors i geògrafs denominen com «la Franja de la Franja».

Per posar uns exemples, el

gran aragonèsista Joaquín Costa (Montsó, 1846-Graus, 1919) opinava el següent sobre la parla de Graus. «Esta villa perteneció durante un tiempo a Cataluña como todo el condado de la Ribagorza; todavía en el siglo XVI, la lengua de aquí era el catalán y de aquello ha quedado un dialecto mestizo, mitad aragonés, mitad catalán, que ustedes habrán oído a los muchachos que juegan en la calle del Barranco. Mi apellido es catalán por los cuatro costados». A la ciutat d'Alcanyís, la seva «Virgen de los Pueyos» apareix en els documents de l'època com la Mare de Déu dels Tres Puigs i les poblacions actuals de Molinos, Castellote i Castelseràs en els documents medievals són Molins, Castellot i Castellserà.

A la zona nord, fins fa pocs dies, una de les proves més punyents de la catalanitat d'aquestes terres en els seus moments l'ostentava la divisió del territori que feia l'Església Catòlica. Si aquestes terres pertanyien a la diòcesi de Lleida era perquè en el seu dia també van pertànyer a Catalunya. Ara, aquesta prova i els pocs lligams

Monument a Joaquín Costa a Tamarit de Llitera

que tenien aquestes terres amb la resta de Catalunya, pels interessos de certs sectors de la mateixa església, han desaparegut per complet.

És molt important per a la gent

de la Franja no perdre de vista aquestes terres, visitar-les, estudiar-les i recordar-les per a no seguir perdent la llengua i la cultura catalanes al territori que avui anomenem la Franja de Ponent.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Mamma,
voglio pizza!

■ Ramon Sistac

En una pastisseria de les nostres terres, a peu de carretera, vaig veure una vegada uns individus d'aspecte capitalí (és a dir, uns *urbanites*) que demanaven una *pizza* tot assenyalant una coca. Una coca, evidentment, salada o *de recapte*, que alguns en diem *de tomate* o *tomata*, d'altres *de samfaina* o *de sardina*; d'altres simplement *cóc*. Els mallorquins, que també en fan, en diuen *coques de trempó*.

Un aliment complet, indiscutiblement mediterrani, el parent més pròxim del qual és la pizza italiana. Possiblement tinga arrels mo-runes, ja que és propi, en les seues diferents versions, de l'anomenada Catalunya Nova (bàsicament, les terres de Lleida i de l'Ebre, i el Camp de Tarragona), de la Franja, del País Valencià i de les

Illes. Sens dubte és un dels nostres signes d'identitat més saborosos. La seua principal diferència amb la "tòpica" pizza és l'absència de formatge (per bé que al sud d'Itàlia n'he vist sense, i ací també hi ha qui n'hi posa). És, en resum, un esplèndid i agradable aparador dels productes i les aromes de la terra: oli, farina, hortalisses... amb la companyia, bé de la llonganissa nostrada o la salsitxa, bé dels productes de la mar llunyana: la sardina de la costa o l'arengada (el popular *guardia civil*), la tonyina en conserva, l'anxova, l'abadejo. També se'n fa de fongs o bolets (de xop, pebrassos, rovellons, xampinyons...) o d'espínacs. Fins i tot n'he vist –i tastat– de salmó fumat, però això ja són modernors.

Mentre la boca se'm fa aigua, no em puc estar de recordar que aquesta tardor, i com passa tan sovint a casa nostra, també *Javier lo Pastisser* ha abaixat definitivament la persiana del forn. No tornarem mai més a tastar les teues mítiques coques, vell amic? Potser ja no serem a temps, com hauríem hagut de fer, de declarar-les patrimoni de la humanitat.

Terra Verge

Terra Verge és la darrera novel·la de l'escriptor lliterà Josep Antoni Chauvell que ha estat publicada per l'editorial Pagès Editors, de Lleida.

Nascut a el Campell l'any 1956, es va donar a conèixer l'any 1986 guanyant el premi Guillem Nicolau amb la novel·la *L'home de França*. Després d'aquest èxit vindrien les novel·les *Guardeu-vos de la nit del cel encès* i *El temps de color pàl·lid* i els reculls de narracions *Bo per a contar* i *La flor del ram*, així com també l'obra de teatre *Hereus de la casa cremada*, representada en molts indrets de la Franja i de Catalunya amb un gran èxit.

Ara ens presenta una nova novel·la on també hi són presents els sentiments més arrelats de la persona humana: l'odi i l'amor, la passió pel sexe i la passió pel poder, el caciquisme i la reivindicació de la llibertat.

Els fets es desenvolupen en el període històric anomenat de la Restauració durant les darreres dècades del segle XIX en unes poblacions imaginables de la comarca de la Llitera. L'Albert Riba es debat entre l'amor d'una dona, Beatriu, filla d'un dels cacics més importants de la comarca, i la promesa feta a la seva benefactora, l'Esperança, que, seguint les ensenyances dels lliurepensadors volia ésser enterrada d'una manera civil en terra verge fet que s'oposava a la voluntat dels pares de Beatriu i de l'Església i que marcarà el destí de Beatriu i l'Albert, els dos joves amants.

Terra Verge va ésser presentada a la llibreria Ona de Barcelona. Chauvell no sols s'està consolidant com un dels millors escriptors de la Franja sino que també s'està obrint un important lloc dintre de les lletres catalanes.

Joaquim Monclús

La primera fira del llibre de la Corona d'Aragó

■ Aleix Castellnou

El passat més de desembre Montsó va acollir la sisena edició de la Fira del Llibre Aragones, un veritable punt de trobada d'editors, llibreters, escriptors i, obviament, d'interessants per tot allò que gira al voltant del món dels llibres. Al llarg dels quatre dies en què va esdevindre's aquest fenomen cultural de primera fila, els assistents van poder presenciar, a més, actuacions musicals en directe, exposicions pictòriques i variades activitats lúdiques per a nens i nenes. Tot plegat, sens dubte, va fer possible que a Montsó s'hi acostés gent d'arreu.

Però a banda de l'esmentat, cal destacar que la propera edició d'aquesta fira del llibre s'intitularà Fira del Llibre de la Corona d'Aragó, amb la

qual cosa, a més d'Aragó, es donaran cita de manera explícita publicacions de Catalunya, el País Valencià i Balears. L'oferta cultural de la fira, sens dubte, es veurà ampliada substancialment. Tanmateix, per a què tal cosa sigui possible, els organitzadors, comen-

çant pel mateix director, Chorche Paniello, han endegat ja les gestions pertinents per rebre l'ajut institucional necessari. Heus ací el gran repte que es proposa assolir l'any vinent la Fira del Llibre de Montsó. Esperem, doncs, que tot vagi com està previst.

Els premis del Concurs de Teatre de la Llitera

■ A.C.

La Mostra de Teatre de la Llitera, organitzada per la Mancomunitat de la Llitera i que aquest any ha comptat amb la seva segona edició, esta esdevenint com més va més un referent de l'activitat cultural que s'esdevé a la Llitera, atès que es van poder veure obres pertanyents a aquesta mostra a les localitats de Binéfar, Tamarit i Altorricó.

Pel que fa als premis d'aquest certamen teatral, cal dir que van estar força repartits, bé que mereix una atenció especial la companyia d'Albelda Quin Nyap! Certament, el treball que d'un

temps ençà està realitzant aquest grup lliterà va ser reconegut per partida doble. Amb l'obra *L'hora del recreo*, aquesta companyia, que empra el català com a mitjà d'expressió, assolí el primer premi. Tal com s'apuntà al número anterior de *Temps de Franja*, l'esmentada peça teatral intenta reflectir la quotidianitat d'una escola de la Franja en temps del franquisme, on els nens havien d'heure-se-les amb una llengua diferent a la materna. Finalment, cal dir que el director de Quin Nyap!, Jaume Bello, va aconseguir el guardó corresponent al millor director.

Estudi sobre la salut al Baix Cinca

Diagnòstic: Greu

■ **Jaume Casas**

A principis d'enguany, l'Ajuntament fragatí va encarregar un Diagnòstic de Salut de la ciutat de Fraga i els municipis dels seus voltants a les Societats Aragonesa i Catalana de Medicina Familiar i Comunitària. L'objectiu n'era polsar la situació i l'estat de la zona quant a recursos sanitaris, qualitat de vida i salut en general. L'estudi va ser presentat el passat 19 de setembre pel Dr. José Luis Pérez Albiac, coordinador del treball de què s'encarregaren cinc professionals de cada societat i el personal del Centre de Salut de la zona de Fraga, amb el seu coordinador, Dr. Manuel Martín, al seu cap. L'estudi es va estendre a la zona d'influència més pròxima a Fraga, les poblacions d'Albalat, Alcolea, Ballovar, Bellver, Candasnos, Chalamera, Faió, Mequinensa, Ontiñena, Osso, Peñalba, Torrent, Vilella i Saidí, amb una població total d'una mica més de 21.000 habitants.

Una volta elaborada la recopilació de dades i avaluació de barems sanitaris, socials, econòmics, educatius, ambientals, etc., l'equip va traure'n unes conclusions, on s'apunten els principals problemes que es detecten en aquesta zona.

Dèficit de recursos sanitaris

Una de les principals carències que es detecten és la manca d'un Centre d'Urgències en condicions, amb un mínim nivell de serveis i una major oferta en especialitats mèdiques. El Dr. Pérez Albiac destacava en la presentació que «tot i que un Hospital comarcal a Fraga és una mica utòpic i innecessari, la qualitat en l'assistència passa en primer lloc per dotar la ciutat d'un Centre Comarcal d'Urgències i d'un nombre major d'especialitats». El Ser-

vei d'Urgències, segons el diagnòstic, hauria de ser comarcal i comptar amb anàlisis clíniques i radiologia, a més a més d'una UVI Mòbil, «per a l'atenció urgent a l'accidentat en carretera», així com personal específicament preparat per atendre urgències.

Pel que fa a les especialitats mèdiques, ara mateix passen consultes a Fraga les d'obstetrícia-ginecologia, cardiologia, psiquiatria, ORL i Oftalmologia. Tanmateix, la que més consultes anuals genera en la població de Fraga, és traumatologia, «que hauria d'oferir-se també en el Subsector d'Especialitats de Fraga, igual com dermatologia».

Adscripció al Royo Villanova

Un altre dels problemes en què incideix el D.S. és la comunicació de la zona de Fraga amb el seu Hospital de referència, l'Hospital Comarcal de Barbastro. Són setanta quilòmetres de distància, per unes carreteres de l'Eix del Cinca, absolutament tercermundistes, tot i que el Govern d'Aragó s'ha compromès a condicionar tot aquest eix per al mes de juny que ve. Encara que gràcies al conveni INSALUD-Generalitat, els fragatins i comarcans poden ser visitats a l'Hospital Arnau de Vilanova de Lleida, el Dr. Pérez Albiac considera que «Aragó està obligat a donar una bona assistència hospitalària a aquesta zona». Per això, «i sense renunciar a l'assistència a Lleida» es considera que seria més lògica i beneficiosa per a la zona, la seua adscripció a la Zona Sanitària V, amb centre en l'Hospital Royo Villanova de Saragossa.

José Luis Pérez Albiac considera que «el temps de despla-

Centre d'urgències de l'Insalud a Fraga

çament és el mateix que a Barbastro amb l'avantatge que el Royo Villanova és un hospital general amb més serveis que un hospital comarcal». De fet, la zona de salut de Mequinensa-Faió ja està adscrita al Royo Villanova de Saragossa.

Els problemes de dèficit en recursos i serveis sanitaris es completen amb la infrautilització de la Unitat d'Hospitalització de llargues i mitjanes estances de la Policlínica, recentment traspasada de la Diputació Provincial d'Osca al Servei Aragonès de la Salut. Una ocupació que pràcticament no ha abastat mai el cinquanta per cent i que és un dels temes a resoldre tan bon punt Aragó assumeixi les competències en sanitat, donant-li a aquest centre una utilitat que permeti aprofitar al cent per cent les seues instal·lacions.

Drogues, accidents i meningitis

En l'apartat més social de l'estudi, el diagnòstic de Salut destaca especialment l'elevat consum de drogues entre la població jove de la zona, que pràcticament dobla la mitjana nacional. També resulta molt

elevat el consum de tabac i alcohol.

Un altre dels problemes que s'hi remarquen és «l'elevat índex d'accidentalitat en carretera» provocat per l'Autopista A-2 i la N-II, aquesta última considerada, en el seu pas pel municipi, un dels principals punts negres de l'Alt Aragó i causant de gairebé un terç dels morts provincials. La variant, actualment en construcció, alleujarà aquesta situació.

Finalment, i pel que fa a patologies, el Diagnòstic destaca l'elevat nombre de casos de meningitis, amb una taxa del tipus B molt superior a la nacional i que per ella mateixa supera la mitjana de tot Aragó.

Altres problemes que es remarquen en aquest estudi són la presència d'un important sector de població de la tercera edat «que requereix d'una assistència especial», la concentració de la pobresa en població marginal, «preferentment immigrants i transeünts, que pot generar una situació perillosa i que pot donar lloc a esclats de violència xenòfoba» i el perill que es creen «guetos i zones marginals en el casc antic de Fraga».

Comença a caminar aquest curs la Unitat de Llengües d'Aragó

■ Màrio Sasot

La Jefatura d'Unitat de Llengües i Modalitats Lingüístiques d'Aragó, és un càrrec que es va crear al final del passat curs escolar, depenent de la Direcció General de Renovació Pedagògica del Departament d'Educació del nostre govern autònom. Segons ens explica la que des del passat mes d'octubre és la seua titular, Mercè Llop Alfonso, «la tasca d'aquest organisme és coordinar les actuacions i regular de manera sistemàtica tots els temes relacionats amb les llengües aragoneses que encara no són oficials dins del marc del nostre sistema educatiu».

Des que es van iniciar, mitjançant un conveni entre el Ministeri d'Educació i el govern aragonès, l'any 1984, les classes optatives de català a les primeres escoles de la Franja, fins al curs 1998-1999, les tasques de coordinació, selecció i formació d'aquest professorat les va assumir la professora i actual tècnica de la DGA, Carme Alcover.

Durant el curs passat, aquesta tasca de coordinació de l'ensenyament del català i l'aragonès va ser duta a terme pel professor Herminio Lafoz, cap de la Unitat de Innovació Educativa i Projectes.

Mercè Llop, natural de Nosp, és professora d'Ensenyament Primari, durant 9 anys ha estat la directora del Centre de Professors de Casp. Al seu parer, la tasca més important assolida en aquests primers mesos de gestió en el si d'aquesta nova Unitat ha estat les noves fórmules de contractació del professorat de català. «Penso que s'ha donat un important pas endavant contractant a tots los professors com a interins o en comissió de serveis, superant els antics acords institucionals a través dels Ajuntaments o de subven-

Mercè Llop, cap de la Unitat de Llengües i Modalitats Lingüístiques d'Aragó

cions a aquestes entitats.»

«També cal esmentar que aquest curs s'han creat per un decret del Departament d'Educació els Departaments de Català i d'Aragonès dins dels centres públics d'Ensenyament Secundari on s'imparteixen aquestes llengües, la qual cosa facilitarà la tasca de coordinació didàctica, d'elaboració de materials i la dignificació d'aquestes matèries dins dels centres» —afegeix la professora Llop.

Una altra iniciativa que s'ha anat fent des que, al començament d'aquesta legislatura, es van separar els departaments d'Educació i Cultura i es van rebre les competències plenes en Ensenyament, és la consolidació d'una estructura estable de recolzament didàctic al professorat de català des del Centre de Professors i Recursos de Fraga. En aquesta línia, durant aquest curs s'ha creat en aquest centre una plaça d'assessor amb el perfil complementari de Català.

El projecte d'animació cultural a les escoles de la Franja

també està inclòs entre les activitats que patrocina aquesta Unitat de Llengües i el seu Servei de Innovació Educativa. Segons M. Llop «aquest ampli programa d'activitats, unes 65 durant aquest curs, contribuirà a la dinamització i dignificació de la llengua».

Quant als reptes futurs més immediats, la Cap d'Unitat de Llengües destaca «el fet de concretar el currículum del català en els nivells d'Ensenyança Obligatoria, l'esborrany del qual ja han presentats els professors implicats, i aconseguir que aquests estudis estiguen homologats amb els equivalents de les comunitats autònomes de parla catalana. També s'han d'establir lligams de col·laboració amb la Generalitat de Catalunya per a temes lingüístics i educatius. També volem potenciar i recolzar les actuacions que sorgeixen dels docents i especialistes, encaminades a l'elaboració de materials didàctics per al desenvolupament del currículum, assegurant l'ajut institucional per a la seua publicació i difusió».

Aragó, a la I Trobada d'entitats per la llengua

■ M.S.

Durant los dies 15, 16 i 17 de novembre tingué lloc a Barcelona la I Trobada d'Entitats per la Llengua Catalana, a la qual assistí, en representació del govern d'Aragó, la Cap de la Unitat de Llengües del Departament d'Educació, Mercè Llop Alfonso.

L'origen d'aquesta trobada cal cercar-lo en una idea inicial de la Plataforma per la Llengua i la Coordinadora d'Alacant per la Llengua, de reunir totes les entitats de l'àmbit lingüístic català per intercanviar coneixements i experiències i estudiar possibles fórmules de cooperació.

La trobada reuní totes les associacions cíviques de l'àmbit lingüístic català que treballen per la normalització de la llengua catalana així com persones representatives del món associatiu, econòmic, sindical i de les institucions de les diferents comunitats autònomes implicades en aquest tema.

La representant aragonesa a aquestes jornades participà a una taula rodona sota el tema: *L'activisme lingüístic vist pels responsables politicolingüístics*. En la seua intervenció Mercè Llop feu una breu exposició sobre l'actual situació de la llengua catalana a l'Aragó i presentà les actuacions educatives dutes a terme en torn a la llengua catalana durant el curs 2000-01, i les relacions del Departament d'Educació amb entitats i associacions culturals i altres institucions de l'administració.

Un dels temes que es van tractar dins aquesta Trobada fou *Campanyes viscudes* on el mequinensà Hèctor Moret donà compte de les mobilitzacions populars per la Llengua organitzades per l'Associació Cultural del Matarranya.

GALERIA DE PERSONATGES

Àngel Huguet, psicolingüista

«Quasi la meitat d'Espanya és plurilingüe»

■ Màrio Sasot

Àngel Huguet Canalís va nèixer a Bellver (Osca), una localitat castellanoparlant de la comarca bilingüe del Baix Cinca. Aquest «peccat» d'origen no li ha impedit acabar parlant fluidament el català i ser un dels millors coneixedors de la situació sociolingüística d'aquesta zona i de la actitud psicolingüística de l'alumnat de català a les escoles de la Franja.

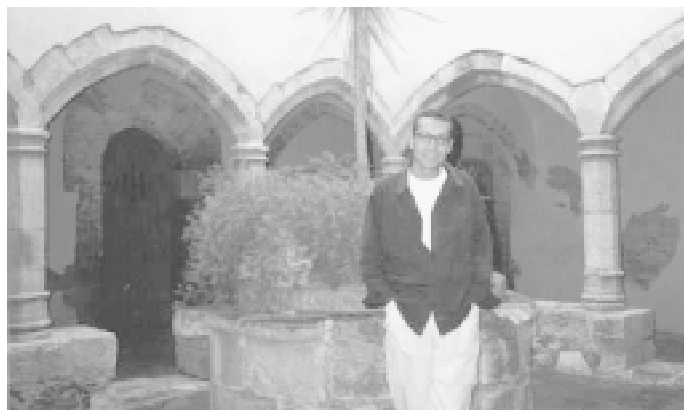
Huguet és mestre, llicenciat en Psicologia i en Ciències de l'Educació, especialista en Logopèdia i doctor en Psicopedagogia per la Universitat de Lleida.

Després d'haver exercit l'ensenyança en diferents escoles i instituts de Secundària, des de fa deu anys treballa al departament de Psicopedagogia de la Universitat de Lleida de la qual és professor titular des del 1998.

Ha realitzat un munt de projectes d'investigació i publicat llibres i nombrosos articles a revistes especialitzades sobre el fenomen del bilingüisme, especialment sobre el català a la Franja, l'aragonès i l'occità aranès i, darrerament, investiga la situació de l'asturià.

Alguns dels seus treballs han estat publicats a revistes del prestigi internacional de *Journal of Psycholinguistic Research* o *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*.

Els seus llibres publicats per l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, *Bilingüisme social al Baix Cinca: una anàlisi des de la perspectiva escolar* i *El coneixement lingüístic dels escolars de la Franja: Conclusions de la seva avaluació* o l'editat a la barcelonesa editorial Horsori,

titulat *Contacte entre llengües i actituds lingüístiques. El cas de la frontera catalano-aragonesa*, han contribuït decisivament a conèixer els efectes en l'alumnat de la manca d'èscolaritat en la llengua materna a les nostres comarques i les repercussions en el rendiment acadèmic de les classes optatives de català a la Franja.

«La coexistència d'una o diverses llengües amb una llengua oficial, encara que a la Franja es viu com un fet minoritari, no és gens infreqüent. A Espanya, més d'un 40% de la població viu a territoris on es parla una altra llengua a més del castellà, i arreu del món, entre 3000 i 5000 llengües conviuen en menys de 200 estats reconeguts per l'ONU.»

CRÒNIQUES TAGARINES

Les anècdotes també diuen coses

■ Esteve Betrià

En l'anterior número de *Temps de Franja*, el col·lectiu editor i diferents col·laboradors de la revista es van fer ressò de la mort d'Ernest Lluch, víctima d'un luctuós atemptat que, com bé sabeu, ha provocat la repulsa unànime de la societat.

Ara, jo simplement vull portar a col·lació un encontre, que si no m'erro es degué produir en la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta del segle que justament acabem de tancar, entre els màxims representants –dos en l'àmbit estrictament provincial i el tercer en un de superior– de l'Estat espanyol a la província d'Osca. Les autoritats protagonistes de la trobada foren el governador civil de l'esmentada província, el president de la Diputació d'Osca i el ministre de Sanitat del Govern central. Les persones que ostentaven en el moment de la reunió aquests càrrecs eren, respectivament, Miguel Gòdia, de Mequinensa, Marcel·lí Iglésias, de Bonansa, i Ernest Lluch, de Premià de Mar.

El llavors ministre de Sanitat va redactar una breu nota a propòsit d'aquell encontre en el desaparegut setmanari barceloní *El Món* (un curt article que, com gairebé sempre que necessito alguna cosa, no he sabut trobar en el meu arxiu, però que malgrat això encara recordo prou bé) en què, per sobre de la finalitat última que havia motivat una reunió a tan alt nivell "institucional", va voler subratllar un fet insòlit, pràcticament irrepètible, en la història lingüística de la província d'Osca, i de l'Aragó en general. I el fet en qüestió, del qual el ministre Lluch es mostrava cofoi, no era cap altre que les tres màximes autoritats (o hauria de dir les tres persones, encara que no sempre és fàcil, en aquests casos, separar l'autoritat de la persona) de l'Estat presents aquell dia a la província havien estat dialogat àmplia estona (això sí, suposo que en petit comitè) en català, la llengua que els unia a tots tres per sobre, o al marge, de les representacions estatals que en aquell moment cadascun d'ells ostentava. Entenc que, coneixent-los mínimament, no podia ésser de cap altra manera.

Podem pensar, i en teniu tot el dret món, que això és pura i minsa anècdota, i potser tindreu raó i tot, però sovint és amb les anècdotes dels personatges que podem entreveure els tarannàs de les persones.

La vall de Boí, patrimoni ribagorçà

■ Aleix Castellenou Mercadé

El conjunt d'esglésies romàniques de la Vall de Boí ha estat declarat recentment Patrimoni de la Humanitat per la Unesco. Aquestes esglésies són de l'estil arquitectònic anomenat romànic llombard, perquè comparteixen certs trets amb edificis religiosos dels segles XI, XII i XIII que hi ha a la regió italiana de la Llombardia. Amb tot, aquests àmbits de culte a la divinitat disposen de trets propis, d'elements autòctons que donen testimoni de les formes de vida i els sistemes de creences que hi havia en aquesta part de Catalunya a l'època alludida. És per això que per designar-los, de fet, s'empra l'expressió de romànic llombard català.

Remuntant-nos a aquells temps tan llunyans, val a dir que tant la Catalunya com l'Aragó actuals no eren pas dos blocs administrativa i culturalment diferenciats. Tot plegat formava part de La Corona catalanoaragonesa. I bona part de les contrades de l'actual Ribagorça oriental aragonesa i les de l'Alta Ribagorça catalana, fins al segle XI, constituïen el Comtat de Ribagorça.

Les vicissituds de la història, progressivament, dugueren a una certa diferenciació els pobles que resten a una banda i l'altra de la frontera que avui separa Aragó i Catalunya. Tanmateix, és del tot obvi que encara hi ha vincles entre les diverses comunitats humanes que

hi conviuen: l'activitat econòmica de què subsisteixen i la llengua que parlen en són els principals. Atenent a això, és del tot lícit pensar que les divisions territorials són en molts casos atzaroses, fruit d'acords concebuts des d'un enorme distanciament de la realitat social i cultural, en el sentit més ampli d'aquests termes, en què viuen les persones.

El reconeixement de les esglésies de Boí com a patrimoni de la humanitat hauria de ser, segons el meu parer, un element del tot rellevant per propiciar el retrobament dels pobles de la Ribagorça aragonesa i de la catalana. I és que si gràcies a això hom fa l'esforç de donar una mirada a la histò-

Església de Sant Climent de Taüll a la vall de Boí

ria, podrà veure que ambdós regions comparteixen, no només una mateixa llengua i uns mateixos medis de vida, sinó també una mateixa tradició.

SOM D'EIXE MÓN

Raimon,
60 anys

■ Francesc Ricart i Orús

I si algú no hagués sentit a parlar de Raimon? És una pregunta retòrica, perquè jo ja he pres la determinació de parlar-ne, d'en Raimon. Vull dir que, encara que tothom ja estiga servit del cantant de Xàtiva, avui tractaré aquí de qui ha significat tant per a la cançó en català i per als qui parlem català.

Crida l'atenció el gran respecte que irradia l'autor de *Diguem no* en tots els estaments: entre els col·legues, la gent de lletres, els intel·lectuals i els polítics. En el món de l'espectacle, és comú considerar Raimon un valor consolidat i un referent indispensable, com ho va demostrar la funció commemorativa dels 30 anys de la cançó *Al vent*, el dia de Sant Jordi de 1993. El manoll d'artistes que el van acompanyar i li van retre homenatge va ser magnífic. Així mateix, Raimon té una alta consideració entre els poetes com a creador (atanseu-vos als dos llibres de poemes publicats) o bé com a recreador de poesia, en fer versions musicades d'Espriu (m'atreveixo a aconsellar les *Cançons de la roda del temps*), Ausiàs Marc i d'altres clàssics que han aproximat molta gent a la poesia en català. Quant a l'aspecte polític i intel·lectual, el valencià és un referent per a la intel·lectualitat i la progressia del món català, perquè ha mantingut una actitud cívica impecable, amb una indefugible i coherent defensa de les llibertats i una denúncia clamorosa de la injustícia. Val a recordar, per exemple, el significat de la xiulada que va rebre a la

plaça de toros de Las Ventas l'any 1998, en aquells acte de desgreuge contra les morts d'ETA.

Però, com que no tenim tot l'espai del món, per retre homenatge al cantant de *Veles e vents* acabarem amb un curt recorregut per les constants de la seua obra i del llenguatge que ha generat la travessia raimoniana i recollirem quatre coses que gairebé tothom s'ha fet seues.

Raimon ens demana que no *creguem en les pistoles* i ens recorda, en el món d'avui, la persistència de *la misèria necessària, diuen, de tanta gent*; misèries i pors com les que viuen al País Basc, misèries polítiques i pors físiques en un país on es pinten *tots els colors del verd, gora, gora, diuen fort*; perquè, d'una manera o una altra, cal cridar com ell ho ha fet sempre perquè, si no cridem, *qui perd els orígens, perd la identitat*; Raimon ha dit això i moltes coses més que ens han colpit i ens han ajudat a entendre aquest món on, fins no fa tant de temps, *la pau no era sinó por*, un món presidit per la llarga nit franquista —*que n'és de llarga la nit!*—, que veia *tancats a la presó homes plens de raó*. Un Raimon que troba *l'única seguretat en l'arrelament dels seus dubtes*, i que ens pica l'ullet i ens diu *t'adones amic, t'adones company que fa molts anys que ens amaguen la història i ens diuen que no en tenim; que la nostra es la d'ells, t'adones amic...*

Ara, Raimon celebra els 60 anys amb l'edició de totes les seves cançons (10 CD!): des de la humilitat d'aquesta secció, que també s'ha aprofitat de la litúrgia raimoniana, estafent-li un dels seus versos més famosos, li hem volgut agrair moltes coses perquè, com el poeta, ha cantat per *salvar-nos els mots, per recordar-nos el nom de cada cosa*. Ara digueu: Amén.

Artur Quintana: *facta, non verba*

■ Hèctor Moret Coso

És evident que no sé, que no sabrem mai, quina seria a ho-res d'ara la situació social de la llengua catalana a l'Aragó si no haguéssim comptat des de bon principi amb la continua-da i fonamental –des de tots els punts de vista– aportació de l'Artur Quintana en el llarg procés de desvetllament de la consciència en favor de la nostra llengua i cultura a les nostres comarques. El que sí sé de segur és que la història, la petita història, de la llengua i cultura catalanes a l'Aragó seria tota una altra –i sens dubte seria una història molt pitjor– sense la seua contribució permanent, tenaç i pacient.

Una contribució iniciada ja fa molts i molts anys i que ara més que mai convé recordar, a la manera que ho feia l'any 1995 José Bada, el conseller de Cultura i Educació del primer govern socialista de la Diputació General de Aragó (1983-1987), quan en el pròleg que encapçala el recull de literatura popular *Lo Molinar* escrivia que: "Artur Quintana, que sempre va estar disposat a col·laborar *gratia et amore* amb la política lingüística del Departament de Cultura i Educació, ja hi era al començament, vull dir que ja era al tall quan nosaltres hi arribàvem, abans que la Diputació General d'Aragó o qualsevol altra institució pública aragonesa fes el més mínim esforç en favor d'una llengua que parlem uns seixanta mil aragonesos [...]. Abans, molt abans que els socialistes fóssem a la Diputació General d'Aragó, Artur Quintana ja corria per la Codoñera i en treballar per la seua llengua ho feia també per la nostra. Des de 1967 estudiava [...] les variants aragoneses del català occidental...". Certament això passava abans, molt abans, que des de l'administra-

Artur Quintana, al centre, en un acte del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana a Mequinensa l'any 1986

ció aragonesa es fes una tímida aproximació a la realitat lingüística i cultural de les nostres comarques, però també molt abans que qualsevol de les persones que ara mouen, afortunadament, la coa a favor de la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó hagués reflexionat a propòsit de la manera d'actuar per tal de dignificar-les, o si tan sols valia la pena o era possible fer-ho.

Amb discreció el doctor Quintana ha recorregut, sense defallir mai malgrat que sovint no ha estat fàcil, totes i cadascuna de les poblacions, petites i no tan petites, aragoneses de llengua catalana, guiat per la idea de conèixer una mica millor la gent i la cultura del territori; és a dir, per conèixer una mica millor la pròpia gent i la pròpia cultura. D'aquesta manera l'Artur Quintana ha contribuït, possiblement més que ningú i segurament sense adonar-se del tot, a construir una encara incipient consciència col·lectiva al voltant d'un territori conegut des de fa un parell de dècades amb el nom de

Franja. Perquè, no ho oblidem pas, en Quintana deu ésser l'única persona que ha visitat, i ha investigat, tots els punts del nostre allargat, fragmentat i dispers territori, de Fontjanina a Aiguaviva i de Torredarques a la Torre de Buira.

Ara, transcorreguts gairebé trenta-cinc anys des de la seua primera estada al Matarranya –en un temps de clara penúria econòmica, social i cultural–, si el doctor Quintana es volgués aturar un moment per repassar el llarg procés de desvetllament social de la llengua catalana a l'Aragó –i ell més que ningú sap com ha estat, com és, de lent i enfarragós aquest camí perquè hi ha estat present en totes i cadascuna de les passes fetes– hauria de sentir un legítim orgull en contemplar un panorama inimaginable en els anys seixanta i setanta del segle que acabem de tancar. Però no ho farà, no el sentirà aquest orgull, perquè es tracta d'una persona que no se sap reconèixer en l'autocomplaença.

L'escusa, l'espurna, que ha

provocat aquest breu i matussera nota sobre el doctor Artur Quintana i Font ha estat el fet que en aquest mes de gener li ha arribat el moment de la jubilació laboral en fer els seixanta-cinc anys de vida. D'una vida, gairebé dos terços de la qual dedicada, en bona part, a la investigació sobre la llengua i la cultura de l'Aragó catalanòfon, en permanent implicació en el procés de dignificació i reconeixement d'aquesta llengua i d'aquesta cultura.

I tot això malgrat que el nostre petit món, on els qui més criden i saben moure la coa se'n porten la popularitat i la fama, encara no ha sabut reconèixer com cal –tot i que des de fa alguns anys el mes de desembre ve prenyat de premis i insígnies a les trajectòries públiques a favor de la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó– la feina feta, *gratia et amore* com deia en Bada, pel doctor Quintana. Esperem que, pel bé de la nostra llengua i de la nostra cultura, ens ho sàpiga perdonar. Encara ens queden moltes peces al teler.

Instituto de Estudios Altoaragoneses
(Diputación de Huesca)